

Анжеліка ЛЕСИК,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка,
Бердянський державний
педагогічний університет
Ольга ПОПОВА,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка,
Бердянський державний
педагогічний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ РЕЛОКОВАНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Актуальність. Воєнні дії на території України спричинили масове переміщення як громадян, так і установ, зокрема закладів вищої освіти. Релокація університетів – це не лише логістичне завдання, а й глибокий соціально-культурний та педагогічний виклик. Майбутні вчителі початкових класів, які здобувають вищу освіту в умовах переміщених ЗВО, яким є і Бердянський державний педагогічний університет (тимчасово переміщений до м. Запоріжжя), стикаються з новим середовищем, нестабільністю, емоційним виснаженням, потребою у швидкій адаптації. Актуальність дослідження полягає в необхідності цілісного осмислення того, як психолого-педагогічні та соціокультурні чинники впливають на професійне становлення майбутніх учителів початкових класів у релокованому університеті, і які умови можуть посилити або, навпаки, загальмувати цей процес.

Ступінь дослідженості проблеми. Питання адаптації освіти до умов кризових ситуацій не нове в педагогічній науці, однак у контексті повномасштабної війни й переміщення закладів вищої освіти воно набуває особливої значущості. Певні аспекти формування особистості вчителя в умовах нестабільності досліджували вітчизняні науковці (О. Сухомлинська, Л. Хомич, Т. Левченко, А. Лесик, О. Попова та інші), а також зарубіжні (L. Darling-Hammond, M. Cochran-Smith, A. Menter). Водночас питання формування майбутніх учителів початкових класів саме в умовах релокованих університетів залишається недостатньо вивченим і потребує системного аналізу та емпіричного підтвердження.

Мета дослідження – виявити основні психолого-педагогічні та соціокультурні чинники, що детермінують процес формування майбутніх учителів початкових класів в умовах переміщеного ЗВО.

Методи дослідження: теоретичний аналіз педагогічної та психологічної літератури під кутом зору досліджуваної проблеми; контент-

аналіз навчальних планів і освітніх програм; анкетування здобувачів вищої освіти (n = 30 осіб); педагогічне спостереження; напівструктуровані інтерв'ю з викладачами.

Сутність дослідження. Сучасні реалії, пов'язані з воєнним станом, поставили систему вищої освіти перед новими проблемами. Університети, що перемістилися, опинилися в іншому освітньому середовищі, з обмеженими ресурсами, зміненими логістичними й комунікаційними зв'язками [3]. Значна частина науково-педагогічних працівників і здобувачів змушені були переїхати в інше, більш безпечне місце проживання на території України або за її межами і продовжувати працювати дистанційно. Усе це, безумовно, вплинуло на якість і зміст підготовки майбутніх учителів. Серед визначальних чинників у формуванні майбутніх учителів початкових класів, на нашу думку, найважливішими є психолого-педагогічні [4]. Здобувачі вищої освіти вступають на навчання з власним досвідом втрат, евакуації, життя в новому місті, часто – без родини. Тож освітній процес для них – це не тільки про знання, а й про безпечний простір.

Значущими є навчальні заняття та конкретні заходи, які мотивують до здобуття освіти, сприяють розвитку емоційної стійкості, підтримують критичне мислення, здатність до рефлексії й саморозвитку. У цьому велика роль належить викладачеві як куратору, ментору.

Не менш важливими є соціокультурні детермінанти: інтеграція здобувачів у нову громаду, збереження власної ідентичності, міжкультурна комунікація. Саме через взаємодію з місцевим середовищем формуються нові педагогічні орієнтири, які ґрунтуються на повазі, толерантності й відповідальності.

Ми провели анкетування майбутніх учителів початкових класів, які навчаються в Бердянському державному педагогічному університеті на освітньо-професійних програмах «Початкова освіта» бакалаврського та магістерського рівнів щодо психолого-педагогічного та соціокультурного аспектів становлення. Так, нас цікавило, як оцінюють майбутні педагоги свою психологічну адаптацію до навчання після переміщення університету, чи відчують вони достатню підтримку з боку викладачів. Переважна більшість респондентів зазначили, що адаптувалися легко; 20 % зазначили труднощі в цьому процесі; у 12 % адаптація не завершилася. Тішить те, що всі здобувачі відчують постійну підтримку викладачів: індивідуальні консультації; психологічний супровід; гнучкий розклад та асинхронне навчання. Дещо знизився рівень мотивації (35 % респондентів), що можна пояснити психологічним станом, труднощами під час переміщення та облаштуванням нового місця проживання, мовний бар'єр (особливо в тих, хто переїхав за межі України).

Аналізуючи відповіді студентів на запитання соціокультурного блоку, ми з'ясували, що лише 23% було легко інтегруватися в нове соціальне середовище, 27% це зробити було дуже складно; 50 % досі не змогли

звикнути в новому середовищі. Усе це викликано труднощами міжкультурної та міжособистісної взаємодії, як вважають 75% опитаних. Щоб швидше адаптуватися, здобувачі активно беруть участь у волонтерських, громадських чи культурних ініціативах. Як наслідок, соціокультурні умови помірно впливають на якість професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виявилося, що найбільш ефективними в цих умовах є:

- поєднання очного та дистанційного навчання;
- міждисциплінарні практики (зокрема в проєктній роботі);
- інтеграція досвіду волонтерської діяльності в педагогічну підготовку;
- регулярна психологічна підтримка через консультації або групові тренінги.

Ціннісна трансформація, яку проходять студенти в таких умовах, – це не лише результат подолання труднощів, а й формування нового образу вчителя-громадянина, здатного працювати в складному й динамічному світі.

Результати дослідження показали, що процес професійного становлення майбутніх учителів початкових класів під час дії воєнного стану стає значно складнішим. Тому формування їх в умовах релокованого ЗВО є процесом, що вимагає посиленого психолого-педагогічного супроводу. Важливою умовою є створення стабільного й безпечного освітнього середовища, де здобувачі відчують підтримку й довіру. Варто враховувати, що соціокультурні умови (нове середовище, громада, мова спілкування, міжособистісні зв'язки тощо) мають значний вплив на самоідентифікацію майбутніх фахівців, які є переміщеними особами, їх професійні орієнтири й готовність до педагогічної діяльності.

Як свідчать відповіді респондентів на запитання анкети, ефективними стратегіями виявились такі: залучення до волонтерської діяльності, побудова горизонтальних зв'язків у новому середовищі, розвиток педагогічної рефлексії через менторство та тренінги.

Досить ефективною, на нашу думку, комплексна модель адаптації здобувачів освіти, упроваджена в Бердянському державному педагогічному університеті, яка має такі складники: емоційна підтримка (психологічні служби, кураторство); культурна адаптація (включення у місцеві ініціативи); навчальна гнучкість (індивідуальні освітні траєкторії); професійне наставництво.

Висновки. Формування майбутніх учителів початкових класів в умовах переміщеного університету потребує цілісного підходу, який поєднує психоемоційну стабілізацію та професійне зростання. Дієвим є поєднання традиційних і цифрових освітніх технологій з урахуванням досвіду кризового реагування. Доцільно інтегрувати практики психологічної підтримки в освітній процес. Соціокультурна взаємодія стає основою гуманістичної моделі підготовки майбутнього вчителя.

Отже, підготовка майбутніх учителів початкових класів у релокованому закладі вищої освіти – це не про «виживання», а про інновацію через адаптацію, про освіту як простір підтримки й відновлення. Це і є сьогодні нова парадигма педагогічної освіти, яка створюється під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, – чутлива до контексту, відкрита до змін і гуманістична за своєю суттю.

Список використаних джерел

1. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічна наука України в контексті європейських трансформацій. Київ : Педагогічна думка, 2020.
2. Darling-Hammond L. Teacher Education around the World: Changing Policies and Practices. Routledge, 2017.
3. Левченко Т. І. Психологічна стійкість особистості в умовах змін. Харків : Основа, 2022.
4. Лесик А., Попова О. Оптимізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. С. 673–679.
5. Demyanenko N. Teacher Education in Crisis Conditions: National Experience and Challenges// *Education in Emergencies*. 2023.
6. Menter A. Teacher education in times of disruption. SAGE Publications, 2021.

Ольга МАЛОФЕЄВА,
здобувачка другого
(магістерського)
рівня вищої освіти,
Бердянський державний
педагогічний університет
Тетяна МУХІНА,
старша викладачка,
Бердянський державний
педагогічний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується інтенсивною інтеграцією цифрових технологій у процес навчання, що особливо важливо в початковій школі. В умовах стрімкої цифровізації роль вчителя зазнає суттєвих змін, вимагаючи не лише опанування нових інструментів, але й глибокого розуміння їх психологічного та педагогічного впливу на